

# Z. Wartołowska

---

## Wyniki badań archeologicznych w Wiślicy

---

Ochrona Zabytków 13/1-4 (48-51), 82-86

---

1960

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

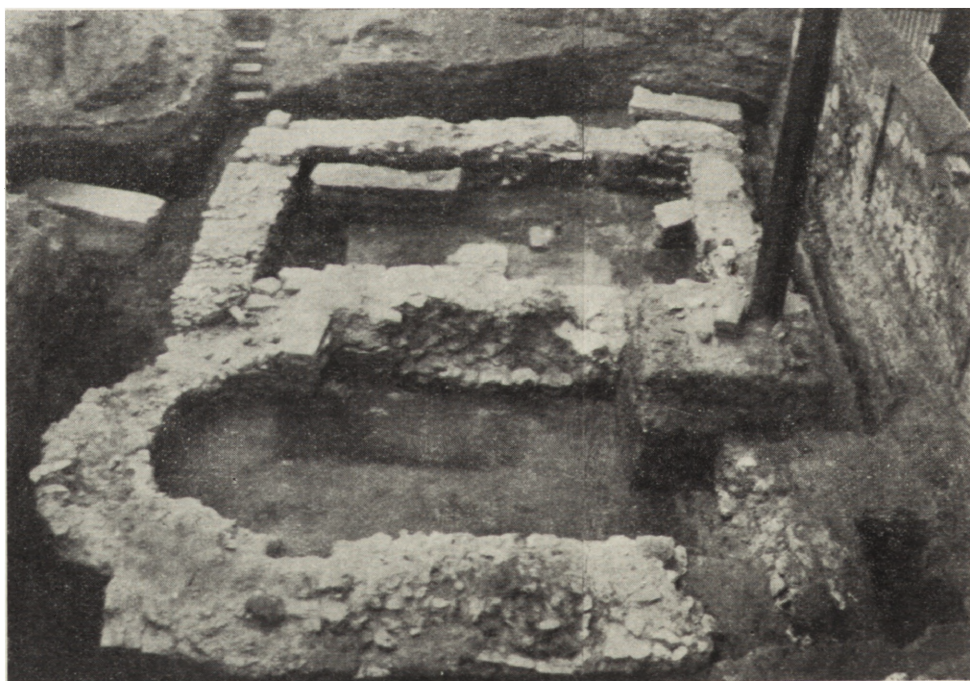
Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

# KOMUNIKATY

## WYNIKI BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH W WIŚLICY

Wśród wielu ważnych i cennych odkryć archeologicznych, dokonanych w Polsce w ostatnich latach, może najbardziej nieoczekiwane były odkrycia w Wiślicy. Badania archeologiczne w Wiślicy były prowadzone na grodzisku oraz w miasteczku na terenie kolegiaty gotyckiej i części ulicy Batalionów Chłopskich. Miasteczko Wiślica i grodzisko są położone na dwóch wyspach, jakie w dolinie rzeki Nidy tworzą wychodnie skałek gipsu krystalicznego. Położenie wyspy-miasteczka stosunkowo blisko północno-wschodniej krawędzi doliny Nidy zawęża dolinę i stwarza warunki dogodniejsze dla komunikacji i przeprawy przez rzekę Nidę.

Najstarsze ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego ujawniono w miasteczku Wiślicy na ulicy Batalionów Chłopskich. Odkryto tam ślady palenisk, a przede wszystkim misę chrzcielną o średnicy 4 m 20 cm, wykonaną z kruszywa skałki gipsowej; ślady po słupkach wskazują, że była ona obudowana konstrukcją słupową. Układ grobów o niewątpliwym charakterze chrześcijańskim jest dostosowany do obudowy misy. Fragment naczynia na pustej nóżce, znaleziony na podwyższeniu z ubitej gliny, które się styka od strony północnej z misą chrzcielną, pozwala datować ten zespół na koniec wieku IX. Odkrycie tych faktów jest jak gdyby potwierdzeniem wiadomości ze źródeł pisanych o przyjęciu chrześcijaństwa przez plemię Wiślan w końcu wieku IX.



Ryc. 1. Wiślica, kościółek preromański, X—XII w. (Fot. E. Buczek)

Dalszym interesującym faktem ujawnionym w Wiślicy jest odkrycie na ulicy Batalionów Chłopskich fundamentów kościoła, stratygraficznie niewątpliwie młodszego od misy chrzcielnej. Jest to mały kościółek, o nawie 3×5 m z wydłużoną absydą. Do niego była dobudowana jakby kaplica z czterema grobami; jeden z nich był przykryty płytą ze sztucznego kamienia z zaprawy gipsowej, która rów-

niez była użyta do budowy fundamentów części dobudowanej. Wokół tych sakralnych obiektów został zbadany cmentarz, na którym pod jedną z płyt, również ze sztucznego kamienia, przy szkielecie znaleziono monetkę Bolesława Śmiałego sprzed koronacji. Można by więc sądzić, że dobudowanie kaplicy nastąpiło w drugiej połowie wieku XI. Również na wiek XI datuje się wzniesienie na wyspie w pobliżu miasta



Ryc. 2. Wiślica, płyta posadzkowa w krypcie kościoła romańskiego z dekoracją figuralno-ornamentalną części środkowej, XII w. (Fot. E. Buczek)



Ryc. 3. Wiślica, krypta kościoła romańskiego, fragment dekoracji płyty posadzkowej przed ołtarzem, XII w. (odkryte 1960 r.) (Fot. E. Buczek)

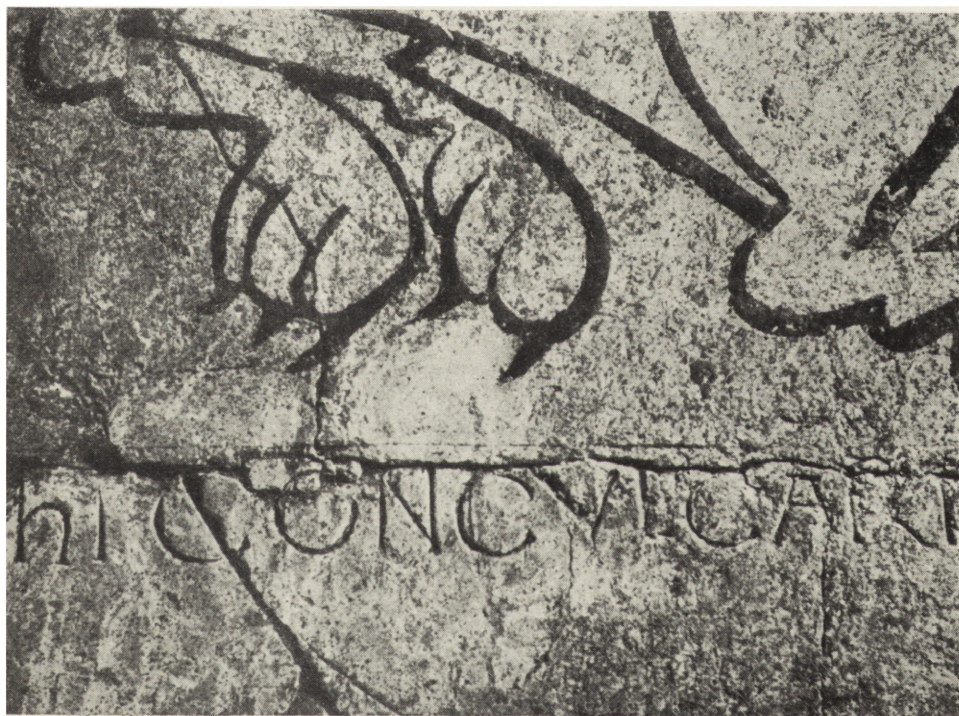


Ryc. 4. Wiślica, krypta kościoła romańskiego, fragment płyty posadzkowej z bazą kolumny, XII w. (odkryte 1960 r.) (Fot. E. Buczek)

Wiślicy, grodu otoczonego fortyfikacjami o konstrukcji przekładkowej. W końcu XI wieku gród ten uległ zniszczeniu, ponieważ w warstwie zniszczeniowej został znaleziony „skarb” tj. garnek z monetami, pochodzącymi z czasów Bolesława Śmiałego i Władysława Hermana. Interesujące jest, że kościółek na ulicy Batalionów Chłopskich, jak niektórzy naukowcy określili, typu grodowej kaplicy, nie został znaleziony na grodzie lecz na terenie dzisiejszego miasteczka, gdzie stwierdzono również istnienie osadnictwa w wiekach XI—XII.

Innym jeszcze odkryciem w Wiślicy, może najbardziej efektownym, jest znalezienie na głębokości około 4 m pod posadzką dziś istniejącej kolegiaty gotyckiej, fundamentów kościoła romańskiego z kryptą podziemną. Sklepienie krypty opierało się na czterech kolumnach, których trzy bazy zachowały się niezniszczone. Partia środkowa posadzki jest dekorowana rytmem, wypełnionym masą czarną; jest ona

podzielona na trzy zasadnicze pola: 1. przy stopniu ołtarza jakby płyta z wyobrażeniem „drzewa życia” i dwóch antytetycznych lwów; 2. w części środkowej dwie męskie postacie i jedna chłopięca w pozycji oranta, przy czym postać środkowa przedstawia duchownego w „piusce”; 3. w części najdalszej od ołtarza również występują trzy postacie w geście modlitewnym: postać męska w środku, po jej lewej stronie niewiasta, po prawej — młodzieniec. Pola dekoracji figuralnej są obramione bordiurą, dekorowaną motywami plecionki i wici roślinnej oraz medalionami z symbolicznymi zwierzętami. Całość jest unikalnym dziełem sztuki romańskiej. Powyżej modlących się a poniżej od przedstawienia „drzewa życia” i lwów przebiega napis wykuty w posadzce. Napis ten, pisany antykwą, jakkolwiek w części środkowej bardzo zniszczony, został odczytany; brzmi on: HI CONCVLCARI QVER/unt/VT IN ASTRA LEVARI POSSINT ET PARITER VE.... dalszy ciąg jest zniszczo-



Ryc. 5. Wiślica, krypta kościoła romańskiego, część płyty posadzkowej z fragmentem napisu (odkryte 1960 r.) (Fot. E. Buczek)

ny. Dekoracja posadzki w obecnym stanie opracowania jest datowana na sam koniec wieku XII.

Dla śledzenia późniejszego rozwoju budownictwa sakralnego i obronnego Wiślicy również zostały uzyskane materiały w toku prac wykopaliskowych. Do takich materiałów należą pozostałości dwóch późnorozańskich wież kościelnych, fundamenty budowli biskupa Muskaty z końca XIII wieku, ślady murów miejskich z wieku XIV oraz freski z wieku XV, odkryte w domu Długosza.

Odkrycia w Wiślicy nie tylko wysuwają problem roli i znaczenia tego miasta w średniowiecznej Polsce, ale również dostarczają materiału do historii organizacji kościoła oraz historii kultury artystycznej w Polsce.

Oddzielnym zagadnieniem jest sprawa konserwacji i udostępnienia społeczeństwu odkryć wiślickich. W tym zakresie istnieje już szereg koncepcji uzgadnianych na konferencjach specjalistów, organizowanych przez Ministerstwo Kultury i Sztuki. Częściowe zabezpieczenia, umożliwiające prace badawcze, są już zrealizowane. Należy jeszcze dodać, że prace wykopaliskowe na grodzisku wiślickim początkowo prowadziło Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego, potem Instytut Historii Kultury Materialnej P. A. N.; na terenie miasta natomiast prace badawcze są prowadzone od 1958 r. przez Zespół Badań nad Polskim Średniowieczem Uniwersytetu Warszawskiego i Politechniki Warszawskiej. Ta ostatnia instytucja, na zlecenie Ministerstwa Kultury i Sztuki, prowadzi również prace zabezpieczające.

*Z. Wartołowska*

## **Z DZIAŁALNOŚCI PRACOWNI ATLASU ARCHEOLOGICZNEGO NA POLU INWENTARYZACJI GRODZISK MAZOWSZA**

Kiedy w roku 1949 powstała Komisja Badań nad Początkami Państwa Polskiego, przed zorganizowaną pośród wielu różnorodnych jej komórek, Pracownią Inwentaryzacji Grodzisk stanęło zadanie niebagatelne. Należało sporządzić naukowy inwentarz wszystkich istniejących na terenie Polski zabytków tego rodzaju, z myślą

o opublikowaniu w przyszłości ich wykazu jako katalogu. Pracę rozpoczęto od gromadzenia wiadomości z istniejących już publikacji, bądź z kartotek osób prywatnych, czy instytucji naukowych. Powstała w ten sposób centralna kartoteka w krótkim czasie mogła wykazać się sumą zebranych około 2500 pozycji z obszaru całej Polski, w czym przeszło 100 z terenu Mazowsza. W wielu wypadkach były to wzmianki nie na tyle dokładne, aby bez zaktualizowania stanowić mogły podstawę przyszłych opracowań naukowych. Dlatego też nakazem chwili było dotarcie fachowca archeologa do każdego obiektu celem uzupełnienia istniejącej dokumentacji, a zarazem celem usunięcia z kartoteki wiadomości fałszywych. Ponieważ siedzibę Pracowni stanowiła Warszawa, akcję inwentaryzacji i weryfikacji rozpoczęto od najbliższych grodzisk mazowieckich. Niestety, szczupła grupa archeologów, zatrudnionych w Pracowni, nie rozporządzała własnym środkiem lokomocji, co przy położeniu niektórych grodzisk z dala od linii komunikacyjnych nie pozwalało na realizację prac w należyтым tempie. Mimo to, kosztem niemałych trudów, udało się przeprowadzić, w początkach lat pięćdziesiątych, inwentaryzację części grodzisk na terenie powiatów: Grójec, Grodzisk, Płońsk, Skierniewice. Wykonując zlecenie Pracowni, również fachowcy geodeci wykonali plany tachymetryczne kilku grodzisk z obszaru Mazowsza.

Od roku 1954 prace wszczęte przez Pracownię Inwentaryzacji Grodzisk przejęła Pracownia Polskiego Atlasu Archeologicznego, kierowana przez prof. dr Włodzimierza Antoniewicza, dziedzicząc kartotekę grodzisk i prowadząc w dalszym ciągu ich inwentaryzację. Wobec szczupłego początkowo personelu naukowego, kierownictwo Pracowni zmuszone było jednak przede wszystkim zlecać prace inwentaryzacyjne osobom spoza Pracowni. Podobnie jak Pracownia Inwentaryzacji Grodzisk, tak i Pracownia Atlasu utrzymywała i utrzymuje nadal ścisłą współpracę z wojewódzkimi konserwatorami zabytków archeologicznych, polegającą na obustronnej wymianie materiałów i doświadczeń.

Możliwość wzmocnienia tempa prac zarysowała się dopiero w roku 1957, kiedy to, dysponująca już większym personelem naukowym, Pracownia otrzymała do własnej dyspozycji, wypożyczony przez Ministerstwo Obrony Narodowej, doskonały wóz terenowy. Przede wszystkim postanowiono zakończyć zaawansowaną już inwentaryzację grodzisk mazowieckich. Wytyczne przebiegu wizji lokalnej każdego obiektu